

Bourdieu en de kansenongelijkheid in het onderwijs

Guido Deraeck

Het is toeval dat een breed maatschappelijk en politiek debat over het Vlaamse onderwijslandschap gevoerd wordt, nu de Franse socioloog Pierre Bourdieu onlangs is komen te overlijden. Hij heeft een groot deel van zijn oeuvre gewijd aan de kansenongelijkheid in het onderwijs.

Niettemin vormt dit een welkome gelegenheid om hier een aantal empirische basisgegevens uit zijn onderzoek voor te leggen. Het gaat inderdaad niet langer op om de focus van de onderwijsvernieuwing eenzijdig te richten op pluralisering van het onderwijssysteem, zoals voorgestaan door VLD-voorzitter De Gucht op basis van een discours over het al dan niet invoeren van lessen zedenleer in het vrije onderwijsnet. Het is veel dringender – zowel naar aanleiding van het op stapel staande gelijkekansendecreet van onderwijsminister Vanderpoorten als van de onderwijsrondetafelconferentie – dat het debat zou gaan over de invoering van reëel gelijke onderwijskansen voor alle leerlingen. De stellingnamen van ACW-voorzitter Rombouts en van SP.A-voorzitter Janssens terzake liggen volledig in de lijn van de onderzoeksgegevens van Bourdieu, zoals hieronder zal blijken.

Om gelijkheid van kansen in het onderwijs te kunnen waarborgen, dient bij de verdeling van de basismiddelen dan ook allereerst rekening gehouden met de achtergrond van de leerlingen. De enig toetsbare parameter hiervoor vormt dan het opleidingsniveau van de ouders. Dat criterium is, zowel volgens het ACW als volgens de SP.A (waarbij trouwens ook CD&V-onderwijsdeskundige Luc Martens zich aansluit), het enig bepalende voor de

achterstand die een kind oploopt. Bij de verdeling van de 1,9 miljard euro voor het basisonderwijs wordt nu geen rekening gehouden met de sociaal-economische achtergronden van de (ouders van de) leerlingen.

Guido Deraeck was na een functie als leerkracht beroeps- en technisch onderwijs in het Brusselse tussen 1980 en 1992 verbonden aan het Pedagogisch Bureau van het NSKO. In 1989 promoveerde hij in de sociale wetenschappen aan de KUBrabant (Tilburg) op een proefschrift over 'Levend Leren. Vormingsconcept voor Alternierend Onderwijs'.

Tijdens een korte tussenpauze was hij, in 1987, nationaal onderwijsverantwoordelijke in het ACW. Nadien werd hij docent aan de Sociale Hogeschool Heverlee en het Hoger Instituut Gezinswetenschappen Brussel.

Sinds 1996 is hij ook voorzitter van het (lokaal) non-discriminatie-overleg voor het basisonderwijs van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat vanaf het schooljaar 2002-2003 overgaat in het gelijkekansenbeleid.

BOURDIEU: OVER ONGELIJKHEID VAN KANSEN EN UITSLUITING

Op 23 januari II. overleed de Franse socioloog en maatschappelijk geëngageerde intellectueel Pierre Bourdieu. De laatste jaren, zeker vanaf de Franse nationale stakingen van december 1995, kwam hij vooral in de belangstelling door zijn publieke optreden tegen het neoliberalisme en de mondialisering. In die zin was hij, na Sartre, allicht de nieuwe goeroe van radicaal links in Frankrijk geworden, maar tegelijkertijd mag men niet vergeten dat hij meer dan veertig jaar lang sociologisch onderzoek verrichtte. Van geaggregeerde in de filosofie aan de universiteit van Algiers (jaren zestig) bekleedt hij sinds 1981 de leerstoel sociologie aan het beroemde *Collège de France*. Zijn eerste werken *Sociologie de l'Algérie* (1958) en *Les étudiants et leurs études* (1964) bevatten met *La Reproduction* (1970) en *La Distinction* (1979) reeds de kiemen van zijn politieke analyses en rechtstreeks engagement. De decemberstakingen van 1995 vormden, zoals sommigen beweren, geen radicale breuk in zijn politiek engagement. Met de publicatie van *La misère du monde* (in 1993) – een kanjer van meer dan 1.400 bladzijden – wijst hij nogmaals op de mechanismen van sociale ongelijkheid, via tal van getuigenissen van mannen en vrouwen over hun *difficulté de vivre*. Ook hier wijst hij uitvoerig op de uitsluitingsmechanismen die, eind twintigste eeuw, zich nog steeds in het onderwijssysteem laten gelden, ondanks de vele politieke inspanningen en beleidsmaatregelen op het vlak van onderwijsdemocratisering. Nog steeds, aldus Bourdieu, reproduceert de school ongelijk-

heid. Hoe hoog de verwachtingen van zwakmaatschappelijke groepen ten aanzien van de school ook zijn, doorgaans blijft ze een bron van zware collectieve ontgoocheling: "voorgehouden als een soort land van belofte schuift de horizon ervan verder op naarmate men aan die einder tracht te geraken".

Cultureel kapitaal, leefstijl en smaak spelen volgens Bourdieu een belangrijke rol bij het in stand houden van sociale ongelijkheid. Hiermee verruimt hij duidelijk de pogingen

van andere sociologen om voor vormen van ongelijkheid verklaringsmodellen aan te reiken. Niet alleen stelt hij vast dat sociale klassen verschillen qua leefstijl, maar hij toont tevens aan dat die verschillen, bij het op afstand houden van lagere klassen, een cruciale rol spelen. De rol die ondermeer leefstijl

speelt bij sociale reproductie is het centrale thema van *La Distinction*. Niet enkel leefstijl, maar ook smaak van mensen schept distinctie én distantie. De dominante klasse beschouwt haar eigen leefstijl en smaak als de juiste, en wil die ook doen aanvaarden door de anderen. Als minder bevoorrecht door de hogere klassen geaccepteerd willen worden, moeten ze maar hun gedrag veranderen. Ze hoeven enkel de leefstijl van de dominante groepen te imiteren. Doen ze dat niet, dan moeten ze beseffen dat ze geen deel kunnen uitmaken van de wereld waar maatschappelijk interessante posities verdeeld worden. En als ze het dan toch proberen, levert dat niet per se succes op, want ze worden doorgaans toch door hun schamele afkomst – waarvan ze slachtoffer blijven – verraden. Naast het cultureel kapitaal en het opleidingsniveau spelen ook steeds het door-

Guido Deraeck

Cultureel kapitaal, leefstijl en smaak spelen volgens Bourdieu een belangrijke rol bij het in stand houden van sociale ongelijkheid. ”

lopen maatschappelijke traject en vooral de afkomst een grote rol.

Bovendien geven, volgens Bourdieu, het sociale en culturele kapitaal toch nog steeds de doorslag in een samenleving waar de zogenaamde kansengelijkheid formeel een feit is en waar de standenstructuur zou doorbroken zijn. Zo blijkt bij gelijke geschiktheid voor bepaalde posities, de persoon die afkomstig is uit de hogere maatschappelijke lagen steeds weer meer kans te maken dan die uit de zwakkere milieus. 'Juiste relaties' en 'juiste manieren' geven meer kans aan mensen met een gunstige sociale herkomst.

REPRODUCTIE VAN ONGELIJKHEID

De reproductie van (sociale) ongelijkheid vormt het belangrijkste thema van Bourdieus onderzoekswerk. Vernieuwend in zijn analyses is dat hij aantoonde dat cultureel kapitaal, leefstijl en smaak als machtsmiddelen gebruikt worden om voorrechten te verdedigen. Die strijd om macht en privileges wordt op vele fronten tegelijk gevoerd. Maar de (klassieke) klassenstrijd wordt tegelijkertijd verlegd naar een strijd binnen bedrijven, gezinnen, organisaties, beroepsgroepen. De meeste kanslozen hebben geleerd hun eigen kansloosheid te aanvaarden, en blokkeren vaak zelf een mogelijke uitweg naar kansrijker posities. Van generatie op generatie zet zich zo een gelijkaardig patroon van sociale en culturele distinctie en distantie verder. Allicht omdat Bourdieu zelf niet uit een kansrijk gezin en milieu kwam, heeft hij daarom een groot deel van zijn sociologisch oeuvre kunnen wijden aan het onderzoek naar

mechanismen van uitsluiting en (kansen) ongelijkheid. Geboren in 1930 in Denguin (een afgelegen dorp in de *Pyrénées Atlantiques*, in het zuiden van Frankrijk, waarvan de meeste inwoners boeren waren) bracht zijn vader het van koehoeder tot gemeentelijk bediende. Het milieu waarin hij opgroeide, noemde Bourdieu zelf anti-intellectualistisch. Niettemin kon hij doordringen tot de befaamde Parijse *Ecole Normale Supérieure*, waar hij filosofie studeerde.

In plaats van onmiddellijk een verdere klas-sieke academische loopbaan in zijn geboorteland te verkiezen, vertrok hij in 1955 naar Algiers om er les te geven aan de Faculteit van Sociale Wetenschappen. Tevens verrichtte hij etnologisch onderzoek in Kabylië. Zijn bijdragen over het Arabisch huwelijk en over sociale veranderingen, veroorzaakt

door de industrialisering van Algerije, leidden er hem toe om het tot dan gangbare antropologische structuralistische model (van Lévi-Strauss) op de helling te zetten. Terug in Parijs bestudeerde hij nadien als socioloog onder leiding van Raymond Aron, verder de culturele praktijken en het schoolse systeem. Na een breuk met Aron richtte hij een eigen laboratorium op (*Centre de sociologie européenne*) en bracht een eigen tijdschrift uit (*Actes de la recherche en sciences sociales*) alsook 'uitgaven' als eigen *collections* verpakt (*Le sens commun; Liber; Raisons d'agir*). Als hij dan later, vanaf 1981, hoogleraar wordt aan het befaamde *Collège de France*, is hij lang niet de geïsoleerde socioloog, zoals sommigen hem graag noem(d)en. Naast een indrukwekkende lijst artikelen - zowel in het Frans als in het Engels, gepubliceerd in tal van tijdschriften - schreef Bourdieu in zijn

Guido Deraeck

Arbeiderskinderen beschikken niet over het noodzakelijke culturele kapitaal, dat precies door het onderwijs hoog aangeslagen wordt.

”

meer dan veertigjarige loopbaan een dertigtal sociologische werken.

Zijn wereldwijde doorbraak dankte hij zeker aan de Engelse vertaling (van 1984) van wat velen zijn hoofdwerk zijn gaan noemen: *La Distinction*. Op tal van domeinen verdiende hij zijn sporen: naast culturele onderwerpen, ook gegevens rond verwantschap, literatuur, media en kunst. De belangrijkste thema's liggen echter vooral op het terrein van de stratificatie van de samenleving en de rol die de cultuur daarin speelt. Vooral wilde hij de ongelijke kansen - ondermeer in het onderwijs - en de globale sociale ongelijkheid blootleggen door de vele mechanismen te ontmaskeren die ze in stand houden.

CULTUREEL EN SOCIAAL KAPITAAL

Men kan, volgens Bourdieu, de sociale wereld pas goed (be)grijpen als men een analyse maakt van het achterliggend kapitaal. In de betekenis die Bourdieu eraan hecht, is dit kapitaal niet te herleiden tot geld, bezittingen of tegoeden. Het gaat volgens hem niet louter om economisch kapitaal. Vandaar dat hij de term cultureel kapitaal invoert, waarbij het zowel om cultuurgoederen kan gaan (boeken, schilderijen...) als om het behalen van een maatschappelijk gewaardeerd diploma of het bezitten van een adellijke titel.

Bij het zoeken naar verklaringen voor de grote verschillen in schoolsucces tussen kinderen uit diverse sociale lagen, stelde hij zich niet tevreden met een uitleg over ongelijke kansen op basis van verschillen in motivatie en aanleg. Volgens het onderzoek van Bourdieu hangt de schoolcarrière grotendeels

af van het cultureel kapitaal dat kinderen van hun ouders geërfd hebben. Kinderen van ouders met een hogere opleiding hebben beduidend meer kans op een positieve schoolloopbaan, dankzij een directe omgeving die rijk is aan cultureel kapitaal en dank zij specifieke investeringen van de ouders (in de cognitieve ontwikkeling van hun kroost; ondermeer ook het stimuleren van hun motivatie om te (blijven) presteren).

Naast dit cultureel kapitaal heeft Bourdieu het ook over sociaal kapitaal. Dit vloeit voort uit de voordelen die mensen al dan niet kunnen halen - op basis van hun maatschappelijke positie - uit de sociale netwerken waar ze gebruik van kunnen maken.

SOCIOLOGIE VAN HET ONDERWIJS

De school en het onderwijssysteem spelen een bijzonder belangrijke en centrale rol in het sociologisch werk van Bourdieu. De school is namelijk, wat de reproductie van dominantie

betreft, een meesterstuk.

Vooral met wat kan beschouwd worden als een onderwijskundige trilogie - *Les Héritiers* (1964), *La Reproduction* en *La Noblesse d'Etat* (1989) - geeft hij de redenen aan waarom vooral jongeren uit sociaal zwakke milieus onvoldoende succes hebben in het (lager en secundair) onderwijs en bijgevolg niet kunnen doorstromen naar het hoger onderwijs.

Hoewel zijn analyses - in samenwerking met Jean-Claude Passeron - mee de democratiseringsbewegingen in het onderwijs in Frankrijk vanaf de jaren zeventig beïnvloed hebben, blijft tot op vandaag nog steeds en nog vaak ongelijkheid in kansen hardnekkig

Guido Deraeck

Volgens Bourdieu zijn scholen helemaal niet neutraal, maar instituties van symbolisch geweld.

”

overeind. De dominante maatschappelijke lagen blijven namelijk hun overheersende positie binnen het brede maatschappelijke veld consolideren.

Reeds in *Les Héritiers* toont Bourdieu aan dat arbeiderskinderen niet beschikken over het noodzakelijke culturele kapitaal, dat precies door het onderwijs hoog aangeslagen wordt. In zijn analyse van toen vertrekt hij nochtans van de idee dat scholen wel in de mogelijkheid verkeren om verschillende maatschappelijke lagen met elkaar in contact te brengen. Als hij later aan *La Reproduction* werkt, ziet hij dat de scholen helemaal niet neutraal zijn en instituties zijn van symbolisch geweld. Van alle mogelijke oplossingen die samenlevingen tot dan toe ontwikkeld hebben om de overdracht van macht en voorrechten mogelijk te maken, zegt hij dat het onderwijs als systeem de 'best verborgen' oplossing is.

In feite breidt hij Webers theorieën over gezag en legitimering uit via het concept symbolisch geweld, maar hij voegt eraan toe dat de sociale rechtvaardiging van tal van machtsmechanismen precies gebaseerd is op het versluieren van onrechtvaardigheid en willekeur en dat die helemaal geen sociaal rechtvaardige basis bezit. Door symbolisch geweld legt de dominante klasse eigen systemen van betekenissen op aan andere klassen, zodat deze laatste die als legitiem ervaren. Bovendien gebeurt deze overdracht - het opleggen van bepaalde culturele betekenissen, eigen aan de dominante klasse - op een geniepig, verholde wijze. Mensen die deze overdracht ondergaan, hebben het geweld van die machtsverhouding niet eens door, en

vinden die zelfs legitiem. In die zin beweert hij - ook veel later in *Les exclus de l'intérieur*, opgenomen in *La misère du monde* - dat precies de mensen die in het onderwijs mislukt zijn, zelf beweren dat het hun eigen schuld is, omdat ze ofwel te dom ofwel te lui waren.

Net door dergelijke zelfbeschuldigingen, aldus Bourdieu, blijft het onderwijs de indruk wekken dat iedereen dezelfde kansen krijgt, want iedereen wordt toch op dezelfde wijze onderwezen en volgens dezelfde toetsen en normen beoordeeld. Kinderen uit lagere

maatschappelijke klassen beseften bijgevolg niet dat ze vanaf de lagere school reeds minder kansen krijgen. Zelf zien ze niet in - evenmin als hun ouders en leerkrachten - dat het onderwijs niet op hun achtergrond en behoeften afgestemd is. De onderwijskanon blijft maar al te zeer afgestemd op interessen en

culturele betekenissen - taal, woordkeuzen, begrippenarsenaal - uit de middenklasse en sociaal dominante categorieën.

Het is niet omdat een beperkt aantal mensen uit de lagere sociale strata wel opklimt op de maatschappelijke ladder dat het onderwijs op iedereen gericht is. Het is precies deze kleine groep van door het onderwijs geselecteerde en aan zijn normen aangepaste personen die de mythe van de gelijke kansen hardnekkig weet in stand te houden.

Volgens Bourdieu blijft de ongelijkheid echter van generatie op generatie gereproduceerd. In die mythe (van zogenaamde gelijke kansen) zijn ook de verliezers gaan geloven. In *La Reproduction* wordt dan ook gezegd dat het onderwijs bijdraagt tot de sociale stabiliteit van de samenleving die enkel in schijn gebaseerd is op democratische en meritocratische

Guido Deraeck

Het onderwijs reproduceert niet enkel sociale ongelijkheid, maar bewerkstelligt zelf de legitimering ervan.

”

principes. Het onderwijs reproduceert niet enkel sociale ongelijkheid, maar bewerkstelligt zelf de legitimering ervan.

PEDAGOGISCHE AUTORITEIT VAN HET ONDERWIJS

Volgens Bourdieu is het de dominante klasse die blijft bepalen wat relevante kennis is en welke de geldige standaarden zijn. Daardoor beheerst ze ook het schoolstelsel.

Omdat het onderwijs pedagogische autoriteit bezit, kan het als dusdanig de normen van de zogezegde algemeen geldende cultuur aan alle leerlingen opleggen, om het even wat hun maatschappelijke of etnische afkomst is. Het onderwijs bepaalt zelf dat leefstijl en smaak van de cultureel dominante groepen de enig geldige is, waardoor het er niet in slaagt om capaciteiten van hele groepen leerlingen voldoende tot hun recht te laten komen. De kloof tussen de cultuur van leerlingen uit zwakmaatschappelijke milieus en die van de dominante klasse is hierdoor onoverbrugbaar. Temeer daar de meeste ouders uit de dominante lagen hun kinderen vaak in andere, aparte scholen hun opleiding laten volgen.

Het gevolg hiervan, aldus Bourdieu, is dat kinderen uit kansarme milieus niet eens meer overwegen om via het onderwijs maatschappelijk hogerop te komen. De (vroegtijdige) selectie van leerlingen op sociale basis is zelfs breed aanvaard door de kinderen - en hun gezinnen - die er het slachtoffer van zijn. De bevindingen van Bourdieu hieromtrent zijn niet nieuw, maar blijven halsstarrig aanwezig, zowel wat betreft de mindere kansen van kin-

deren uit kansarme autochtone milieus als die van kinderen uit etnische minderheidsgroepen. Onderwijs dat niet voldoende afgestemd is op belangen en interesses van bepaalde bevolkingsgroepen leidt steeds weer tot beperkter schoolsucces en geringere kansen.

Dit neemt echter niet weg dat het onderwijs emanciperende effecten mogelijk kan maken. Daar waar - vaak op kleinschalige basis - scholen pogingen doen om in hun curriculum

ook centraal aandacht te besteden aan de leefwereld van subculturen en etnische groepen, kunnen wel degelijk resultaten geboekt worden. Effectieve scholen zijn deze waar aandacht voor prestaties gekoppeld wordt aan degelijke affectieve omkadering en betrokkenheid van de ouders. Maar de rechtstreekse

betrokkenheid van ouders uit cultureel hogere kringen is veel sterker dan van ouders uit zwakkere milieus, precies omwille van de grotere herkenbaarheid - door de dominante cultuur - van wat er in de scholen onderwezen wordt. Het reproducerend element blijft in het onderwijs sterk aanwezig. Naast die reproductiefactor wijst Bourdieu ook op het feit dat ouders uit de hogere klassen extra inspanningen leveren om te voorkomen dat hun kinderen op school zouden mislukken. Met andere woorden, aldus Bourdieu, is het niet enkel het onderwijs an sich dat bepaalt of kinderen al dan niet (mis)lukken. De ouders zijn namelijk sterk in het ontwikkelen van strategieën om succeservaringen te bevorderen. Het zijn precies ouders uit sterke sociale strata die gemakkelijk kiezen voor het laten geven van extra lessen, voor speciale (affectieve en cognitieve) aandacht voor hun falende kinderen. De keuze voor privé- of elitescholen waar succes gegarandeerd is, sluit

Guido Deraeck

Effectieve scholen zijn deze waar aandacht voor prestaties gekoppeld wordt aan degelijke affectieve omkadering en betrokkenheid van de ouders.

vervolgens de cirkel. In dat verband heeft Bourdieu het ook over een '*diversification des filières*'.

Voor zwakmaatschappelijke milieus blijft de school bovendien een vreemd milieu waar ze weinig zicht op hebben. Bovendien ontbreekt het die ouders vaak aan mogelijkheden en hefboomen om de cognitieve ontwikkeling van hun kinderen mee te helpen stimuleren omdat ze hierbij door de school zelf doorgaans niet geholpen worden. Volgens Bourdieu hebben ze hiervoor te weinig geldig cultureel kapitaal. Omdat dit onderwijs feitelijk collaboreert met de cultuur van de dominerende groep door die te legitimeren en te reproduceren, blijft de school voor kansarme ouders haast onbereikbaar. Nog steeds weet de dominante klasse haar leefstijl en smaak als de juiste aanvaard te doen worden, ook (en vooral) via het schoolsysteem.

Het zijn precies dit cultureel kapitaal en de eigen leefstijl en smaak die een belangrijke rol (blijven) spelen in het in stand houden van sociale ongelijkheid. De rol die zij spelen bij de sociale reproductie is ook het centrale thema van *La Distinction*. Wat het instandhouden van deze sociale ongelijkheid betreft, voegt Bourdieu een eigen verklaringwijze toe aan vroegere sociologische pogingen om ongelijkheid te duiden. Niet alleen verschillen maatschappelijke strata van elkaar qua leefstijl en smaak, maar Bourdieu wijst er tevens op dat die verschillen een centrale rol spelen bij het op afstand houden van de lagere maatschappelijke strata.

Hij toont tevens aan dat in een samenleving waarin formeel kansengelijkheid bestaat, vaak blijkt dat bij gelijke geschiktheid voor een bepaalde functie - bij een zelfde opleidings-

niveau en toetsbare ervaring - de (weinig) sociale klimmers uit maatschappelijk zwakkere milieus nog steeds minder kans maken. Precies het sociale en culturele kapitaal blijft ook dan weer de doorslag geven. Uit tal van onderzoeken blijkt b.v. dat stijgers uit etnische groepen hiervan vaak het slachtoffer zijn. Juiste relaties en *dito* manieren tillen personen met gunstiger sociale herkomst gemakkelijker over carrièredrempels.

Met andere woorden, door leefstijl en smaak van de elite over te nemen, is succes niet automatisch gewaarborgd: de afstand tussen de verschillende maatschappelijke lagen wordt telkens weer benadrukt.

IN EEN RUIMER PERSPECTIEF

Hoewel de betekenis van Bourdieu vooral slaat op diens bijdrage aan de discussie over culturele ongelijkheid, en dan vooral de bemiddelende rol van het onderwijs in de handhaving ervan, plaatste hij de laatste jaren zijn belangstelling hiervoor in een veel ruimer perspectief. Zo was hij, na 1995, heel actief in zijn verzet tegen het ongebreideld neoliberalisme en stond hij - in samenwerking met de vakbonden en nieuwe sociale bewegingen - zelfs vooraan in acties tegen eenzijdige

mondialisering en globalisering en voor een bundeling van sociale krachten tegen deze fenomenen (zie ook: *Pour un mouvement social européen*, 2001). Niet voor niets waren, naar aanleiding van zijn overlijden, de commentaren van José Bové en Suzan George (vice-voorzitster van Attac) in *Le Monde* (van 25 januari 2002)

over zijn werk, zijn inzet en zijn engagement bijzonder lovend. Respectievelijk: "Il avait

Guido Deraeck

Nog steeds weet de dominante klasse haar leefstijl en smaak als de juiste aanvaard te doen worden, ook (en vooral) via het schoolsysteem.

”

aussi une pédagogie qui permettait aux gens de se mettre en mouvement" en: "Une grande perte pour toute une génération de chercheurs". In die zin is hij tot zijn dood het 'linkse geweten van de Franse linkerkzijde' gebleven, een man van wetenschap, maar ook van actie.

In 1993 ontving hij de *médaille d'or* van het beroemde Franse *Centre National de Recherche Scientifique*, waarbij men hem prees voor de vernieuwingen die hij in het Franse sociologisch onderzoek binnenbracht, maar waarbij hij vooral oog had voor "theorie die gebaseerd was op een grote culturele, filosofische en antropologische basiskennis". Men wees tegelijkertijd ook op zijn verdiensten om, als praktiserend socioloog volgens de (Franse) traditie, van Zola tot Sartre, tussen te komen in het publiek debat, zoals rond de kansenongelijkheid van zwakmaatschappelijke op sociaal, cultureel en onderwijsgebied. Tegenover het stilzwijgen van de politieke klasse riep hij de intelligentsia voortdurend op tot mobilisatie. "Wat ik blijf verdedigen", zei hij in een interview aan *Le Monde* (in 1992) is "la possibilité et la nécessité de l'intellectuel critique". En verder: "Il n'y a pas de démocratie effective sans vrai contre-pouvoir critique. L'intellectuel en est un, et de première grandeur" (zie ook: *Science de la science et réflexivité*, 2001). Niet voor niets stond hij dan ook voorop in de strijd tegen de uitwassen van het neoliberalisme en de mondialisering. Hij weigerde een keuze te maken tussen wat hij bestempelde als mondialisering die een onderwerping betekende aan de wetten en de overheersing van het "commerciële, dat steeds weer het tegenovergestelde is van wat men praktisch op universeel vlak als cultuur beschouwt". Niettemin pleitte hij voor 'meer

universalisme', onder meer vanuit een breed op te zetten 'Europese sociale beweging', als een noodzakelijke stap naar verder doorgedreven universalisme.

BREED MAATSCHAPPELIJK DEBAT, OOK BIJ ONS

Guido Deraeck

In 1968 waren er meer arbeiderskinderen aan de unief dan in 2002.

”

Wat zijn visie op het onderwijs betreft, betwijfelen velen dat zijn stellingen vandaag nog voldoende relevant zijn. Men kan inderdaad zeggen dat zijn empirisch materiaal grotendeels

stamt uit de jaren zestig en zeventig en dat er sindsdien toch wel duidelijk pogingen ondernomen werden om de democratisering van het onderwijs mogelijk te maken. Nochtans komt Bourdieu op vele van zijn oorspronkelijke bevindingen uit de jaren zeventig uitvoerig terug in zijn analyses in *La misère du monde*. Wat de democratisering in ons land aangaat, die is zeker niet geslaagd als men kijkt naar de gebrekkige doorstromingscijfers van kinderen uit arbeidersmilieus naar de universiteit: in 1968 waren er meer arbeiderskinderen aan de unief dan in 2002. Ook wat de doorstroming van allochtone leerlingen naar vormen van hoger onderwijs betreft, zijn, ondanks inspanningen voor zorgverbreding en onderwijsvoorrangsbeleid, de resultaten bijzonder pover. Bovendien beseft men maar al te zeer dat reeds vanaf het basisonderwijs kinderen uit zwakmaatschappelijke milieus minder kansen hebben om zich positief te ontplooien. De spiraal van achterstand aan de basis groeit voor velen telkens weer aan tot feitelijke achterstelling én tot een continu achterblijven op de maatschappelijke ladder.

De analyses van Bourdieu omtrent kansenongelijkheid in de globale samenleving en vooral de moeilijke startpositie van kansarmen in

het onderwijs evenals het belemmeren van een positief georiënteerde schoolcarrière blijven in die zin, ook vandaag nog, hun waarde behouden.

Binnen het brede onderwijsdebat dat vandaag aan de gang is, zijn de gegevens van Bourdieu meer dan de moeite waard om er mee in opgenomen te worden. Veel meer dan de discussies over pluralisme in het onderwijs en het al dan niet invoeren van zedenleer in het vrije onderwijsnet - zoals gewenst door VLD-voorzitter De Gucht - is het debat rond gelijke kansen in het onderwijs - zoals ACW-voorzitter Rombouts en SP.A-voorzitter Janssens

voorhouden - in ieder geval de enige invalshoek in de Vlaamse rondetafelconferentie die kan zorgen voor reële gelijkheid in de scholen. Het is dan ook te hopen dat het gelijkekansendecreet - zoals uitgewerkt door onderwijsminister Vanderpoorten - daar centrale aandacht wil aan schenken. Zoals het thans voorligt, gaat het slechts om een gesloten enveloppe van 75 miljoen euro, op een totale onderwijsbegroting van 7,5 miljard euro. Het gelijkekansprobleem kan inderdaad niet fundamenteel opgelost worden zodra dit decreet goedgekeurd is. Eigenlijk betekent het huidige voorstel enkel dat men kansarmen in Vlaanderen wel wil bijstaan, zonder dat men het hele systeem durft aan te pakken. Bij de basisverdeling dient dan ook rekening gehouden met de afkomst van de leerlingen. Het mag met andere woorden niet gaan om een lichte verschuiving van middelen, maar om een herverdeling van het globale onderwijspakket. Concreet betekent dit dat scholen met een hoger percentage aan leerlingen uit

kansarme milieus een betere omkadering (en betoelaging) moeten krijgen dan andere. Eigenlijk mag men niet langer scholen subsidiëren, maar leerlingen. Met een gesloten financieringsenveloppe houdt dit vanzelfsprekend in dat scholen waar de ouders beter (intellectueel) gesitueerd zijn, een lagere betoelaging zullen krijgen. Pas dan is er enige kans op een heroriëntering van ons schoolstelsel, waarbij er inderdaad eindelijk mogelijkheid is om gelijkheid van kansen vanaf de basis te garanderen. Met Bourdieu durven we zeggen dat dit het centrale thema moet worden van de te voeren politieke discussies.

De strijd mag niet langer gaan over levensbeschouwing. Dat is reeds geruime tijd een gepasseerd station. De ongelijkheid verminderen is véél fundamenteeler dan het debat over pluralisme. Het onderwijsstelsel mag - zoals Bourdieu het ook zijn hele leven aangevoeld heeft - niet langer systematisch ongelijkheid produceren en de bestaande ongelijkheid reproduceren.

Nee, binnen het huidig breed-maatschappelijk debat zijn de stellingen van Bourdieu niet zomaar te typeren als minder relevant omdat een groot deel van zijn empirisch materiaal zou dateren uit de jaren zeventig, zoals in een bijdrage van *De Morgen* (Bourdieu en Bourdiable) van 26 januari 2002 beweerd wordt. Ze vormen wel degelijk de kern van de huidige en toekomstige discussies, want uit recente gegevens blijkt maar al te duidelijk dat dit onderwijs ongelijkheid van kansen blijft inhouden.

Guido Deraeck

Binnen het brede onderwijsdebat dat vandaag aan de gang is, zijn de gegevens van Bourdieu meer dan de moeite waard om er mee in opgenomen te worden.

”